

A színház csatatér

■ BESZÉLGETÉS MARIUS VON MAYENBURGGAL ■

Marius von Mayenburg a Goethe Intézet vendégeként érkezett Budapestre; az eredeti tervek szerint mindkét, Budapesten játszott darabját (Paraziták, A hideg gyermek) megnézte volna, végül más elfoglaltsága miatt csak két napig maradt, és február 22-én a Krétakör előadását látta a Millenárison, részt vett az azt követő közönségtalálkozón, majd másnap visszarepült Berlinbe, ahol a Schaubühnében – amelynek házi szerzője és dramaturgia – éppen Thomas Ostermeierrel dolgozik egy készülő előadáson. Miután a Krétakör A hideg gyermek-produkciójának – fordítóként, dramaturgként és a rendező tolmácsaként – én is részese voltam, talán megbocsátható, hogy elsőként azt kérdeztem, tetszett-e neki az előadásunk.*

– Nagyon érdekes volt. Eddig csak a berlini előadást láttam, amelynek meglehetősen öntörvényű a rendezése, a díszlet, a kellék és a szövegbe beleírt rendezői utasítások figyelembevétele nélkül készült. Itt viszont kipróbálták, mi történik, ha a rendező követi ezeket az utasításokat, és boldogító volt látni, hogy ez milyen jól működik. Az persze speciális helyzet, ha az ember idegen nyelven látja a darabját; a látványra koncentrálhat, nem tartja fogva a dialógus humora vagy feszültsége, hanem elsősorban a színészeket nézi. Ezek a kiváló színészek hihetetlenül erőteljesen belementek a darabba, átadták magukat neki. A szerző azonnal észreveszi, ha a színész távolságot tart a szövegtől, ha nem érti, hogy mit játszik, vagy nem szereti azt, amit játszania kell. Örvedetes volt látni, hogy itt nem ez történt: szépen kidolgozták a figurákat – azt persze már ismerem, hogy milyen pontosan dolgozik Wulf (Wulf Twiehaus, a Krétakör A hideg gyermek-előadásának rendezője többször működött együtt Mayenburggal, közösen rendeztek is, David Giesemann Herr Kolpert című vígjátékát a Schaubühnében, 2000-ben – V. A.) –, minden egyes figura erős, és hatásosan szolgálja az előadás általam elképzelt dinamikáját. Mindig jó látni azt is, amit a színészek a saját személyiségükből tesznek hozzá. Az író tulajdonképpen csak egy startrámpát épít, és a színészen múlik, hogy ezt a saját szövegévé teszi-e. Tetszett a tér is, az, hogy a színpadot teljes szélességében bejártassák; s az is, hogy a végé ilyen kísérteties hely, ahonnan valami különös, metafizikai fény tör elő, és ahol megjelenik a rég halott apa – ezt is nagyon erősnek találtam.

– A közönségtalálkozón azt mondtad: írás közben folszabadít az a gondolat, hogy egy másik alkotó is foglalkozik majd a szövegeddel, és kifejezetten szereted, ha a darab előadása során meglepetések érnek. Találtál-e valami meglepőt a mi előadásunkban?

– Írás közben nem képzelem magam elé a rendezést, csak a nyelvvel foglalkozom, azzal, amit a figurák mondanak. Magam elé képzelem, hogyan hangzanak majd a szavak. Meglepett, amit a színészek tettek hozzá. Johann figurája például nagyon egzaltált, nagyon „fizikai” volt, ez a színész (Bánki Gergely) karakteréből következett.

– A közönségtalálkozón elhangzott, hogy Johann szerepét más alkatú színészre kellett volna osztani, mert más alkatra van írva: egy nagydarab, erős, gazdag, magabiztos emberre. Olvasáskor valóban más típust képzeltél magad elé az ember.

– Szerintem Johannál az a fontos, hogy veszélyes legyen, és akkor mindegy, hogy milyen alkat. A személyiségnek kell stimmelnie. Az ő személyisége pedig stimmel; a színész azzal lepette meg, hogy mi mindent tud. A zene használata is olyasmi, amit korábban el sem tudtam volna képzelni, de tetszett. Aztán... Berlinben például nem volt disznó; amikor behozták azt a tálat a disznóval, az bizony meghökkenítő, jó ötlet. Sok szép részlete volt még ennek az előadásnak, például a két nővér viszonya, vagy az a fejlődés,

* A hideg gyermekről 2003. márciusi számunkban közöltünk kritikát.

Marius von Mayenburg

amelynek során Tina (Sárosdi Lilla) kis penészvirágból rendkívül erotikus nővé válik; aztán a figurák egymáshoz való viszonya, az anya (Csákányi Eszter) alakja, ezek nagyon szép részletek.

– Biztosan sokszor megkérdezték már tőled, hogy hogyan képzelte el a gyereket. Mi a széttépés pillanatáig igazi gyerekeknek játszottuk, később babának. Meg akartuk hagyni titoknak, furcsaságnak, hogy a néző elgondolkodjon rajta.

– Ezt pontosan így képzeltem el. A színházban a csecsemőket általában babával helyettesítik, a néző hozzá is van szokva ehhez. Nekem épp az tetszett, hogy ezzel a konvencióval megmutatjuk a különböző tudati és érzékelési szinteket. Abban a pillanatban, amikor a színpadon egy szereplő megtöri ezt a megegyezést, és azt kérdezi, hogy „megörültetek? hiszen ez egy baba, ti meg úgy tesztek, mintha ember volna” – ebben a pillanatban a közönség pontosan úgy jár, mint a darabban Werner: betör az ő saját valóságába egy másik realitás, és tönkreteszi az ő fantáziáját, az ő vízióját. Szerintem ez nagyon erős.

– Amikor elkezdted írni a darabot, tudtad, hogy szét fogják tépni benne a gyereket?

– Igen. Attól fogva tudtam, amikor eldöntöttem, hogy gyerekük lesz. Azt akartam, legyen egy olyan pár, amely sóvárog a boldogság után, ez Johann és Léna, és legyen egy másik, amelyik már családot alapított, de ahol a hatalmi viszonyok fordítottak: tehát nem

Köncz Zsuzsa felvétele

Láng Annamária (Erika), Csákányi Eszter (Anyu) és Rába Roland (Werner) *A hideg gyermekben*

a férfi, hanem a nő határozza meg a dolgokat, ő a domináns fél; és akkor azt gondoltam, jó lenne, ha lenne gyerekük. De ezek a babák... valahogy mindig olyan hülyén hatnak a színpadon, ezért azt gondoltam, hogy ezzel kell kezdeni valamit. A színpadi konvenció megtörését élveztem ebben a mozzanatban.

– *A rendező a próbák során többször is azt az instrukciót adta a színészeknek, hogy próbáljanak meg kevésbé rokonszenvesek lenni, ne legyenek szeretetre méltóak. Úgy tűnik, a darab szerint is ellenszenvesek ezek az emberek; a cél az, hogy mi, nézők egyiküket se szeressük igazán. Legalább te szeretted őket?*

– Nem mindet egyformán. Persze a szerzőnek kell valamiféle rokonszenvet éreznie az alakjai iránt, de nem hiszem, hogy mind-egyiket szeretnie kellene. Lehet elfogult, igazságtalan is velük, mert az élet sem mindig fair. Egy olyan szereplő, mint Henning, közelebb áll hozzám, mint például az apa. Bár ha meggondolom, tulajdonképpen az apa is imponál azzal a vágyával, hogy megnézhesse a világot, és a fukarságával, hogy nem akar semmit se a lányaira hagyni... Jó, hogy ennyire mohón akar élni, és az is tetszik, hogy mindenhová el akar jutni, és sajnálom érte, hogy rögtön, az első állomáson feldobja a talpát. Ez nem igazság.

– *Azt mondtad, írás közben nem képzelsz konkrét embereket magad elé, hanem csak a nyelvet.*

– Azért látok valamit ezekből a figurákból. Tulajdonképpen mindegyik én vagyok, a saját hangomat, nyelvemet kölcsönzöm nekik. Persze néha felbukkannak olyan figurák, amelyeket a saját életemből ismerek. Például a pap beszéde szinte szó szerint saját élményemen alapul. Amikor egyik unokahúgom férjhez ment, a lelkész, aki összeadta őket, elmondta, hogy most jól vannak, mert szeretik egymást, és nincs szükségük Istenre, de később, ha majd nem lesznek olyan jól, mert kevésbé fogják egymást szeretni, akkor majd szükségük lesz rá. Én leírtam azt, amit a pap mondott, csak egy kicsit sűrítettem és kiéleztem.

– *Budapesten az a szóbeszéd járja színházi körökben, hogy egyrészt mindent szó szerint megjegyzel, amit egyszer hallottál, másrészt hogy amióta a világon vagy, írsz. Mi ebből az igazság?*

– Vagy tizenkét éve, utolsó iskolai éveimben kezdtem el írni, de hogy mióta írok a színháznak, nem is tudom, talán nyolc éve. Versek soha nem írtam, szerencsére, inkább elbeszélésekkel, regényekkel kezdtem.

– *Kik voltak a mestereid, a példaképeid, kik voltak rád olyan nagy hatással, mint, mondjuk, az én generációmra Kafka, Beckett vagy Ionesco?*

– Irodalmi példaképek? Vannak szerzők, akiket szeretek, de olyan értelemben nincs példaképszerepük, hogy azt gondolnám,

ettől ezt vagy azt tanultam. Büchnert nagyon szeretem, és azt az egész hagyományt, amely visszavezet hozzá. Idetartozik Ödön von Horváth, aztán Fleisser, Fassbinder, Kroetz, Brecht, tehát az egész délnémet vonal. Ők nem polgári társalgási darabokat írnak, inkább a népszínház inspirálta a műveiket. De nem nevezném őket a példaképeimnek, mert szinte mindegyikükben találok valami kivetnivalót; szerintem Horváth túl szentimentális, Brecht néha giccses és így tovább. A példaképeim igazából a művészet más területein vannak. A festészetben elsősorban a német expresszionizmus, Kirchner – örülnék, ha úgy tudnék írni, ahogy Kirchner festett. George Grosz korábban nagyon fontos volt számomra, most nem annyira. Aztán persze a mozi, de ezt nehezebben tudnám konkretizálni, mert inkább egyes filmek hatottak rám, egyes alkotók nem annyira. Minden darabnál, amit éppen írok, más a fontos. Például a *Haarmann* egy George Grosz-kép ihlette. *A hideg gyermek*nél nem is annyira példaképről vagy művészi ideálról volt szó. Annak a világnak, amely ebben a darabban szóhoz jut, nagyon sok köze van a bábszínházhoz, ahhoz a bábszínházhoz, amit gyerekkoromban az öcsémrel játszottunk. Először én bábszínháztam az öcsémnek, később együtt írtunk darabokat, és el is játszottuk őket, és ez az egész világ valahogy fontos lett *A hideg gyermek*ben. Egyszerű darabokat írtunk, mindig versben, és valami különös okból olyan történeteket, amelyekben valakit mindig megmentenek. Kezdetben úgy volt, hogy elrabolják a királykisasszonyt, és Kasperl útnak indul, hogy megmentse, és a végén összeházasodnak. Később inkább a kutató kelt útra a déli tengerekre, hogy kincset találjon, potyautasként magával vitte a feleségét, akit aztán meg kellett mentenie az emberöktől. Amikor elkezdtem *A hideg gyermeket* írni, akkor elgondolkodtam azon, miért is gondoltam ki annak idején folyton ilyen megmentéses történeteket, és hogy mi történik, ha az egyik ember megmenti a másikat, hogyan csúsznak el a hatalmi viszonyok. Tulajdonképpen ezekből a gondolatokból keletkezett *A hideg gyermek*.

– *A darabjaidat – elsősorban a Lángarcot – rengeteg színházban bemutatták, nemcsak Németországban, hanem világszerte. Gondolom, sok előadást láttál külföldön. Beszelnél a legfontosabb tapasztalataidról?*

– Főleg az volt izgalmas, hogy a közönség mennyire eltérően reagál a szülőtemára, a családtémára. Például az erősen katolikus országokban probléma, hogy a darab ennyire támadja a családot, máshol viszont egyáltalán nem ez váltott ki ellenérzést, hanem például az incesztus. Lengyelországban jóval érzékenyebben reagáltak a családi konfliktusra, és arra a jelenetre is, amikor az anya

meztelenül mosakszik. Norvégiában az apa egész idő alatt meztelen volt, és szabadosságával terrorizálta a családját.

– Sokan felfigyeltek rá, hogy mintha dühöt, haragot éreznél a felnőttvilággal és általában a világgal szemben.

– Már gyerekkoromban is dühös voltam a felnőttekre. Ahogy az embert megkérdezik, amikor iskoláskorba kerül: na, örülsz, hogy iskolás leszel? Nyár volt, és az iskola csak jóval később kezdődött, amikor az uszodában ezt megkérdezte tőlem valaki, azt válaszoltam, igen, örülök, és ugyanabban a pillanatban belém hasított: de hiszen hazudsz, nem is örülsz az iskolának, az iskola nagyon szar lesz, és pontosan így is lett. Apám mindig újságot olvasott, nem úgy, ahogy a *Lángarc* apája, de mégis újságot olvasott, és egy idő után a bátyám is elkezdett újságot olvasni. Én meg azt gondoltam, hogy elment az eszük, minék újságot olvasni, amikor az szörnyű. Tulajdonképpen már gyerekként mély megvetést éreztem a felnőttek és nevéstéges világuk iránt, amelyben élnek, és ez lényegében még most is így van. Azért csinállok színházat, mert máskülönben nem bírnám ki ebben az értelmetlen világban, amelyben élni kényeserülünk.

– A szüleid a '68-as nemzedékhez tartoznak, ha jól számolom....

– Igen, bár nem voltak hippik, sem különösebben balosak. Apám az NDK-ból jött, neki aztán semmi kedve sem volt a kommunizmushoz. A szüleimben nem élt valami nagy szimpátia a baloldali mozgalmak iránt, viszont szimpatizáltak a békemozgalmakkal és a környezetvédelemmel. De ez is állandó fenyegetést jelentett; a szülők folytonos félelme rossz a gyerekeiknek. Mindig az volt az érzésünk, hogy a kinti világ veszedelmes.

– Azt gondolom, szülők és gyerekek viszonya egészen más volt ebben a generációban, mint korábban, sokkal kevésbé represszív, kevésbé patriarchális, antiautoritárius nevelés stb...

– De elnyomás mégiscsak volt. Azt hiszem, a szülők nincsenek abban a helyzetben, hogy megérthessék a gyerekeiket. Félre-

értés azt hinni, hogy a gyerekek nem ismerik a világot. Egyes tanáraink kínoztak és gyötörtek, de azt gondoltam, hogy ennek így kell lennie, el se meséltem a szüleimnek, mert azt hittem, hogy az iskola, az ilyen. Ők meg azt hitték, hogy minden rendben van, mert arra a kérdésükre, hogy minden rendben van-e, azt válaszoltam, igen, minden rendben. Csak sokkal később gondolkodtam el rajta, hogy tulajdonképpen miért tűrtem, miért hagytam, hogy piszkáljanak, holott ez nem lett volna szükséges, mert ha a szüleim tudják, azonnal kivesszék abból az osztályból, átvittek volna egy másik iskolába, de hát én azt hittem, hogy ennek így kell lennie. Számomra lidércnyomás az a tudat, hogy ha egyszer gyerekeim lesznek, iskolába kell küldenem őket. Legszívesebben meg se tenném. Csak abban reménykedem, hogy a gyerekek mindig programszerűen mások, mint a szüleik. Ezért azt remélem, hogy miután én annyira gyűlöltem az iskolát, a gyerekeim majd szeretni fogják, talán csak azért, hogy engem bosszantsanak.

– Számodra a színház olyan hely, ahol védetten, közösségben, hasonló gondolkodású emberekkel vagy együtt, vagy pedig a legelkeseredettebb küzdelem helye?

– Az utóbbi. A színház csatatér, olyan hely, ahonnan az ember szembezállhat a világgal. Hiszek benne, hogy az embernek vitában kell állnia a világgal, és számomra a színház az a hely, ahonnan ez a legjobban megtehető. Jobban, mintha biztosítási ügynök lennék vagy germanisztikaprofesszor.

– Mi lesz a legközelebbi darabod?

– Nagy darabot szeretnék írni, igazi nagy, négyfelvonásos, több mint száz szereplős darabot, de még csak a kutatómunkánál tartok, úgyhogy erről nem is árulok el többet.

AZ INTERJÚT VERESS ANNA KÉSZÍTETTE

MÁDI SZABÓ GÁBOR (1922–2003)

Az idős nemzedék újabb kiválósága hagyott itt bennünket. Változatos, gazdag pályával ajándékozta meg a sors; egyszer összeszámolta, hogy ötvenöt év alatt száztizenhét főszerepet alakított. (Ez alkalomból közölte azt is, hogy a legtöbbször Jean Gabint szinkronizálta.) A kezdetek 1942-re nyúlnak vissza, amikor Püskösti Andor, a Madách hősi korszakának spiritus rectora mint műkedvelő színészt felfedezte. Aztán jött a háború s vele valamelyes ellenálló múlt, majd egy ritka változatosságú és változatos okokra visszavezethető vándorlás színházról színházra. A Nemzeti, az Ifjúsági, a Petőfi, Szolnok, a József Attila

A Hazatérésben

Színház, Pécs, a Katona József Színház voltak a főbb állomások, és természetesen a Vigszínház, ahol két periódusban és pályáján a legtovább működött; ez a színház vállalta végül halottjának is. Emblematikus szerepe volt a *Bánk bán* Peturja, *A Sasfiók* Flambeau-ja, a *Lear* címszerepe, a *Hosszú út az éjszakába* James Tyrone-ja. Nagyon büszke volt rá, amikor már nyugdíjazása után a Vigszínház fiataljai meghívták a *Dühöngő ifjúság* Redfern ezredes-szerepére, mondván: az egyetlen olyan öreg színész, aki biztos, hogy nem rontja el az előadást. És örült az új színházi *Homburg hercege* Kottwitz ezredesének, különösen, hogy Székely Gábor invitálta. Molnár Gál Péter szerint „belső méreteit, retorikájának lendületét kölcsönveszi az előadás”.

Hetvenöt éves korára, 1997-ben születésnapjára ajándékként jött az utolsó szerep: Max Pinter *Hazatérésében* (József Attila, Aluljáró). Két kritikust idézünk, akik fogékonyak voltak a búcsú hangulatára, a végső konzekvenciák levonásának indoklására. Kolta Tamás „telitalálatnak” nevezte az alakítást, s megállapította: „A fizikai és mentális készenlét magától értetődő természetességét nem említeném, ha korosztálya általános jellemzője volna magyar színpadon”; Stuber Andrea pedig a művész egyik legfőbb jellegzetességét, az orgánomot emeli ki: „Ilyen súlyos, erőteljes, mélybarna hang ma már nincs is. Na jó, talán mutatóban akad még néhány. Egyszer majd elmennek, s akkor elszegényedik a fülünk.”

Záróakkordnak álljon itt mégis egy civil, de illetékes megnyilatkozás a feleségtől: „Akkor remekelt igazán, ha tiszta embert kellett játszania.”

Elment Ő is, aki – ha nem is mindig idejében, de – minden lehető kitüntetést megkapott; ám a Nemzet Színészei között valamilyen okból nem jutott neki hely.

SZ. J.